

(1894-1977)

Дмитро Чижевський

**Видатний мислитель, вчений-
енциклопедист, філософ,
літературознавець,
культуролог, славіст
(до 130-ї річниці від дня народження)**

Родина Чижевських. На світліні Дмитро Чижевський (1894–1977) із батьком Іваном, матір'ю Марією та сестрою Марією

Члени просвітницького гуртка в Олександрії, яким керував Дмитро Чижевський (сидить третій зліва). До нього входили гімназисти і гімназистки обох гімназій та студенти учительської семінарії

Члени просвітницького гуртка в Олександрії, яким керував Дмитро Чижевський (за столом з книгою, перший ряд зліва)

Серед видатних мислителів України особливе місце займає постать вченого-енциклопедиста, філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця, культуролога Д. І. Чижевського.

Народився Дмитро Іванович Чижевський 4 квітня (23 березня) 1894 року в місті Олександрії Херсонської губернії (тепер — Кіровоградської області).

Важливе місце у духовному становленні майбутнього вченого, у формуванні його світогляду належить батькам Чижевського — Іванові Костянтиновичу та Марії Дмитрівні.

„Духовні інтереси батьків рано визначили й мої власні устремління”, — зізнається він в одній із своїх автобіографій. Батько Чижевського, артилерійський офіцер, якого за участь у народницькому гуртку було виключено з військової академії, заарештовано і, після двохлітнього ув'язнення, вислано з Петербурга на північ, а пізніше на батьківщину, в Олександрію. Пізніше І. К. Чижевський обирався головою управи цього міста, а в 1906 році став депутатом Державної думи, де був одним із керівників Українського парламентського клубу-фракції Партії українців у цьому органі. Мати — українська дворянка Марія Єршова — талановита художниця і педагог. За порадою І. Ю. Рєпіна, якого вона знала особисто, Марія Дмитрівна розшукувала талановитих дітей у провінції і навчала їх живопису. Сім'я жила скромно, проте в родині панував культ науки, літератури, живопису. Дітей, Дмитра та Марію виховували на ідеалах просвітництва.

Дмитро Чижевський говорив, що від батька він успадкував інтерес до науки й політики, а від матері — захоплення малярством та музикою. Освіту надзвичайно здібний хлопчик здобував у місцевій початковій школі, а потому — з 1904 по 1911 рік — в Олександрійській класичній гімназії. Окрім того, велику поживу для молодого допитливого розуму давала батькова бібліотека, багата на філософську, наукову та художню літературу. Інтереси Чижевського-гімназиста не обмежуються навчанням. Він організував просвітницький, а пізніше й політичний молодіжні гуртки, члени яких збиралися у Чижевських удома. Серед учасників цих зібрань було вісім майбутніх професорів. Дмитрові Чижевському ще в часи навчання в гімназії викладачі пророкували кар'єру вченого, а однолітки з повагою називали його професором. Закінчивши в 1911 році зі срібною медаллю Олександрійську гімназію, Д. Чижевський стає студентом фізико-математичного факультету Петербурзького університету. Проте згодом він зрозумів, що його покликання в іншій царині. Тому в 1913 році Чижевський переходить до Київського університету, де зосереджується на вивченні філософії і слов'янської філології.

Навчання в університеті Д. Чижевський поєднує з активною політичною діяльністю в українському соціал-демократичному русі. За революційну діяльність 1916 року потрапляє до в'язниці, з якої його визволила березнева революція 1917 року. Потому впродовж року редагував меншовицьку газету. 1919 року Д. Чижевський закінчує університет і отримує диплом першого ступеня.

Пора революційних подій пройшла крізь серце і долю молодого філософа. Під час української революції Д. Чижевський був членом Російської фракції в комітеті

Центральної Ради (Малій Раді). Там, як один із чотирьох представників “меншості”, голосував проти проголошення незалежності Української Народної Республіки.

В 1921 році Київський університет запросив Д. Чижевського на посаду доцента філософії. Та не встиг він прочитати й першої лекції, як був знову заарештований і направлений до табору для інтернованих. Чудом йому вдалося уникнути розстрілу, утекти і, нелегально перетнувши польсько-радянський кордон, 13 травня 1921 року Д. Чижевський прибув до Гейдельберга (Німеччина). В 1921-1924 роках він продовжує своє навчання в ряді німецьких університетів. Серед тогочасних його наставників були видатні філософи двадцятого століття Е. Гуссерль, К. Ясперс, М. Хайдеггер та ін.

Потім почався плідний період викладацької та наукової роботи, який продовжувався кілька десятиліть. Д. І. Чижевський викладає в Українському Високому Педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі, а з 1929 року — стає професором Українського Вільного університету в Мюнхені. Своїми працями з філософії та літературознавства Д. Чижевський здобуває авторитет у наукових колах, і в 1932 році його запрошують викладати в університеті в Галле (Німеччина). Досліджуючи пієтистські архіви, Д. Чижевський натрапив на знахідку, яка стала найбільшим відкриттям у його житті. Це рукопис головного твору чеського реформатора освіти, теолога й поета Яна Амоса Коменського (Коменіуса, 1592-1670), який сто п'ятдесят років вважався втраченим.

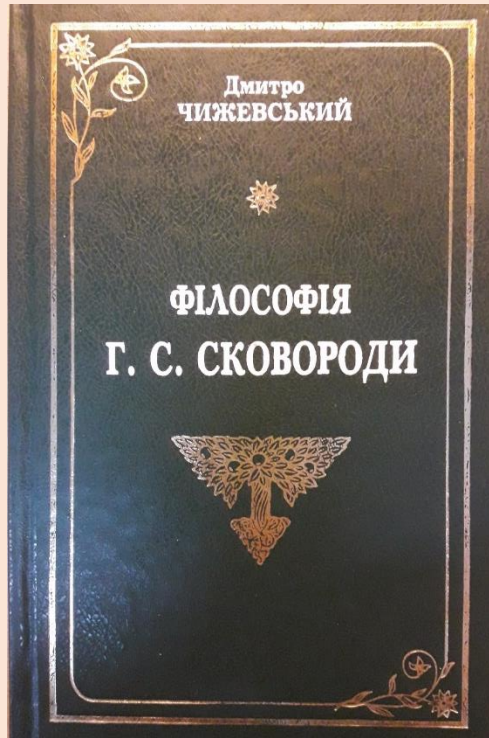
Окрім Галльського університету Д. Чижевський викладав в університетах Ієни та Марбурга та епізодично виступав з лекціями в багатьох університетах інших європейських країн (Польща, Франція, Швеція, Чехословаччина та ін.)

1949 року Д. Чижевський покидає Європу і від'їжджає до США, де йому запропоновано посаду професора в Гарвардському університеті. Він затримався в Гарварді до 1956 року — викладав славістику, спілкувався з колегами: як давніми — Романом Якобсоном, протоієреєм Георгієм Флоровським, Олександром Гершенкроном, — так і новими — Г. Лантом, В. Вейнтраубом, Ю. Шевельовим.

Та Дмитро Чижевський був надто глибоко закорінений у німецьку академічну традицію, щоб безболісно прижитися в американському середовищі. В 1956 році він повертається до Німеччини, де очолює кафедру славістики Гейдельберзького університету. Через шість літ, у 1962 р. його обрано дійсним членом Гейдельберзької Академії наук, а незабаром і Хорватської Академії наук у Загребі.

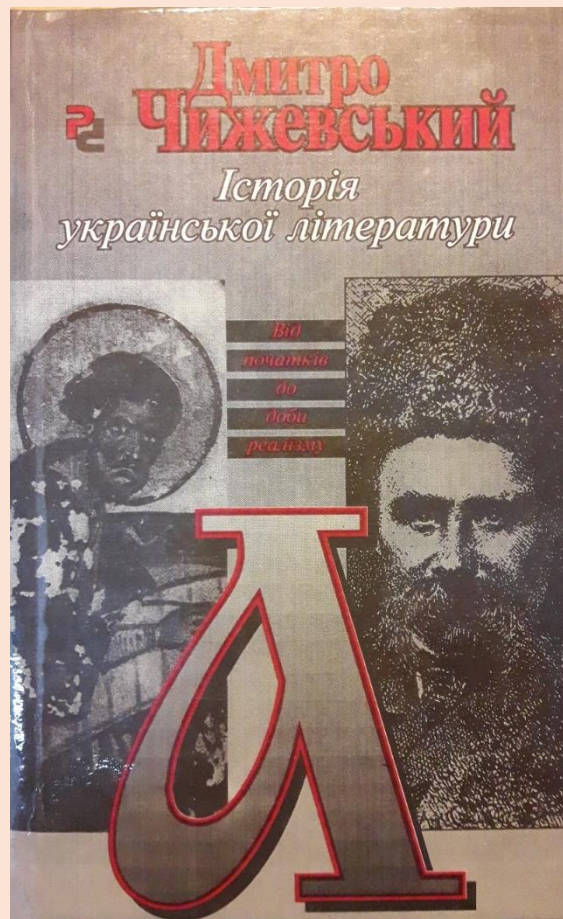
В Гейдельберзі, на чужині, 18 квітня 1977 року завершився життєвий і науковий шлях Дмитра Івановича Чижевського.

В бібліотеці інституту зберігаються дві книги Дмитра Чижевського

Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Д.І. Чижевський ; підгот. текс. і перед. слово проф. Л. Ушкалова. – Харків: Прапор, 2004. – 272 с.

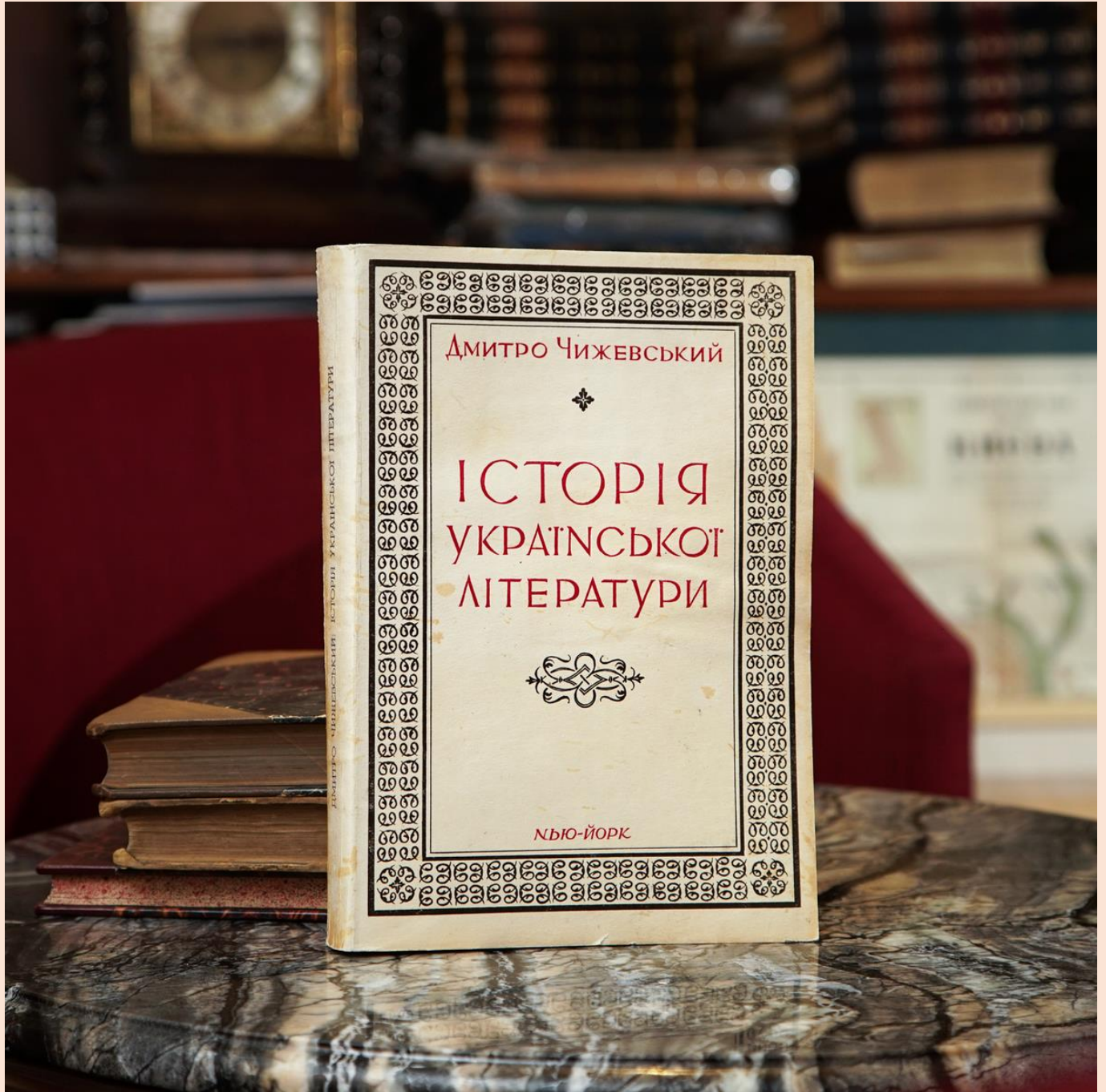
«Філософія Г. С. Сковороди» є однією з найвідоміших праць видатного українського вченого Дмитра Чижевського (1894-1977). Чижевський схильний розглядати філософію Сковороди як справжню серцевину нашої інтелектуальної традиції. «Сковорода, -- писав він, -- є останній представник українського духовного барока, з другого боку, він – український «передромантик»: але бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток. Отож, Сковорода стоїть у центрі української духовної історії...». У книзі Чижевський на багатому джерельному матеріалі досліджує засади сквородинської метафізики, антропології, гносеології, етики. Універсалії та образи українського філософа яскраво увиразнені на тлі античного неоплатонізму, патристики, середньовічної та новочасної (передовсім німецької) містики. Деякі тези, що їх уперше висунув і обгрунтував Чижевський, як-от думка про те, що творчість Сковороди є «коментарем» до Святого Письма, що вона сутньо пов'язана з містичною традицією, а найвиразнішими прикметами сквородинського «барокового стилю» є антитентичність і символізм, з часом перетворилися на усталені сюжети академічної сквородіани.

Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму / Д. Чижевський; худож. оформ. М. Штонрина. – Тернопіль: МПП «Презент», ТОВ «Феміна», 1994. – 480 с.

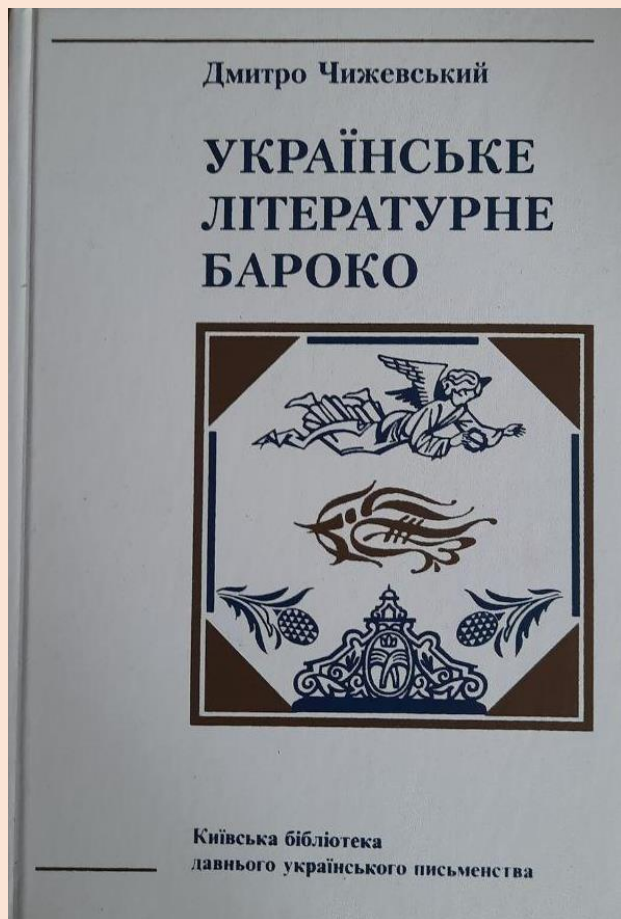
До читача в Україні ця книжка прийшла через сорок років після виходу в світ. Офіційне радянське літературознавство ставилося до неї як до диверсійної, ідеологічно небезпечної, бо її автор розглядав творчість, літературу не як арену соціальних змагань, а як феномен естетики. Це єдине дослідження, в якому український літературний процес розглядається у контексті світової літератури. Праця Д. Чижевського, без сумніву, титанічний, висококваліфікований здобуток української наукової думки. Вона прислужиться літературознавцям, викладачам, студентам.

Інші книги Д. Чижевського, що зберігаються в особистих колекція та бібліотеках України

Раритетна книга, видана у Нью-Йорку у 1956 році

Бібліотека ОІППО

квітень 2024 р.